

LBRIS

We know
books

DUMITRU
CRUDU

ANTOLOGIA CURAJULU

EDITURA REVISTEI

TIMPUL

2026

Cuprins

Prefață

Curajul, ca limită	3
--------------------------	---

Partea I

Mihail Vakulovski	7
Ioana Nicolaie	21
Ivan Pilchin	35
Viorica Nagacevschi	49
Vasile Ernu	59
Maria Pilchin	71
Vitalie Vovc	85
Emilian Galaicu-Păun	99
Alexandru Vakulovski	111
Iulian Ciocan	117
Radmila Popovici	123
Moni Stănilă	133
Charlotte van Rooden	141
Ana-Felicia Scutelnicu	149
Mircea V. Ciobanu	157

Constantin Şchiopu 181

Diana Iepure 189

Partea a II-a

Nicolae Rusu 203

Nicolae Roibu 213

Grigore Grigorescu 227

Partea a III-a

Andreea Răsuceanu 239

Iulian Ciocan 247

Igor Guzun 253

Nicolae Leahu 261

**Literatura mea nu prea mai
contează când văd la televizor
că iar a fost bombardată Odesa
și știu că mama aude totul *live*,
nu de la știri**

Dragă Mihai, ții minte scena din romanul meu, *Tu și alte femei*, când Cosmin/Mircea agață o fată într-un bar, impresionând-o cu ajutorul lecturilor sale întinse și variate din literatura rusă? Azi, așa ceva pare de domeniul SF-ului, dar asta se întâmplă cu mult înainte de război. În momentul de față, despre literatura rusă se vorbește altfel, mai ales după ce foarte mulți scriitori ruși, traduși și în română, au trecut de partea lui Putin și susțin fățiș agresiunea rusă în Ucraina. Se aud tot mai multe voci care susțin că au și scriitorii ruși – ne referim la cei din toate timpurile, de la clasici la avangardiști sau postmoderniști – partea lor de vină pentru felul cum se comportă – inuman – soldații ruși în acest război. Oare au și acești scriitori vreo vină, vreo responsabilitate în ceea ce privește faptul că soldații ruși nu întorc armele contra generalilor lui Putin? Războiul acesta să demonstreze, oare, că scriitorii ruși, nu numai aceia care au fost loiali regimurilor, au greșit undeva?

Părerea mea despre acest război e publică de la începutul lui – e o mizerie incredibilă, o barbarie care, eram convins, nu mai e posibilă, cel puțin nu în Europa mileniului III. Tehnicile de invadare și cucerire ale armatei lui Putin sunt medievale, sălbătice, criminale, teroriste – violul, uciderea cu arme din cele două războaie mondiale, distrugerea localităților, schinguierea civililor, răpirea copiilor... Evident că trebuie să ne opunem acestui război nedrept și să susținem Ucraina.

Cosmin al tău a avut mare noroc să cucerească o fată datorită culturii, mai concret – literaturii; de fapt, datorită pasiunii comune pentru literatura rusă (dar aminește-ți că băiatul a trebuit să fugă – la propriu – după prima lui întâlnire cu Beatrice, chiar dacă va urma și o relație fericită). Cred că mai e posibilă o așa întâmplare, dar cei doi ar trebui să fie fani ai scriitorilor și artiștilor ruși antisistem, de exemplu, sau ai clasicilor. Să se adune într-un loc unde să cânte muzica celor de la Akvarium, Zemfira sau Mașina Vremeni și să discute despre Vladimir Sorokin, Mihail Șişkin sau Ludmila Ulișkaia.

Dar așa e, nu prea-ți mai vine să ai de-a face cu rușii... ce-i drept e drept. Însă nu cred că scriitorii care nu-l susțin pe dictatorul criminal au vreo vină, e aiurea să dăm vina pe oameni care au suferit direct sau pe cei care nu mai sunt printre noi. Ce vină poate să aibă Daniil Harms, care a murit pe vremea lui Stalin într-o închisoare comunistă, unde era închis fiindcă literatura sa pentru copii ar fi fost subversivă (avea dreptul să publice doar literatură pentru copii, altfel era interzis)? La conferința de la Festivalul NOD de la Brașov, scriitorul rus antiputinist Mihail Șişkin, numit „un Soljenișin al acestei generații”, a ținut să vorbească în limba rusă fiindcă, a spus, există două limbi rusă: una a lui și a celor ca el și una a „brutelor care vorbesc limba minciunii și sunt gata să îndeplinească ordine criminale”. Ești prea optimist dacă crezi că acele brute citesc și au fost influențate în vreun fel de vreun scriitor, rus sau american sau român sau

ucrainean sau japonez. Șişkin are o carte extraordinară, *Rusia mea* (publicată la Curtea Veche), din care citez: „Au fost comise crime de război nu numai împotriva oamenilor, ci și împotriva limbii mele. Limba lui Pușkin și a lui Tolstoi, a lui Tsvetaeva și Brodski a fost transformată în limba criminalilor de război și a asasinilor. În viitorul apropiat, Rusia nu va fi asociată cu muzica și literatura rusă, ci cu bombele care cad peste copii, cu imaginile oribile din *Bucea*” (traducere de Adriana Dănilă).

Care e părerea ta despre Zahar Prilepin și Vladimir Lorcenkov, care au devenit trompetele neoimperialismului rus?

Zahar Prilepin e o mare dezamăgire pentru mine, mai ales că atunci când i-am tradus romanul de debut, *Patologii*, era antisistem, organiza mari manifestații contra lui Putin. Romanul e extraordinar. Atunci, mulți credeau că va fi următoarea mare stea a literaturii ruse, apoi a trecut, fățuș, în barca lui Putin. Cât despre scriitorul rus Vladimir Lorcenkov, l-am cunoscut la o întâlnire a cenaclului „Republica” și am vorbit doar în română, mi-a făcut o impresie foarte bună, dar am discutat doar pe teme culturale. Știu că a emigrat cu familia în Canada, părăsind Moldova; habar n-am ce părere are despre războiul ăsta, care sperăm să se termine cât mai repede cu înfrângerea Rusiei lui Putin.

Ai tradus mulți scriitori ruși importanți. Ei ce atitudine au luat față de război?

Am tradus și scriitori care nu mai pot să-și spună părerea, cum ar fi F.M. Dostoievski, Daniil Harms, Aleksandr Kuprin, Venedikt Erofeev, Mihail Kononov, Alexander Litvinenko...

De Prilepin am zis deja și cred că e unicul scriitor tradus de mine care a trecut pe partea cealaltă, rușinoasă

și criminală, dar asta nu a depins nicio secundă de mine sau de alți traducători ai lui. Ți-am zis, când l-am tradus era pe partea bună a baricadei, lupta umăr la umăr cu Limonov împotriva hoardelor lui Putin.

De frații Presneakov nu mai știu nimic, am dat acum o căutare, să mă informez, dar n-am găsit o luare de poziție în legătură cu războiul; văd, totuși, că piesele lor de teatru sunt jucate în multe locuri din Occident. Apropo de evidențierea traducătorului pe copertă: pe cartea lor, *Ucide arbitru!*, publicată la Editura Art, în 2009, scrie „Frații Presneakov traduși de frații Vakulovski”. A fost ideea Laurei Albulescu și s-ar putea să fie prima carte care menționează traducătorii chiar sub numele autorului.

Vladimir Sorokin e un antiputinist dintotdeauna și s-a revoltat de nenumărate ori împotriva războiului fratricid, scriind multe texte foarte serioase, traduse imediat în multe limbi, unde explică detaliat ce se întâmplă și de unde se trag „ivancelgroaznicismele” putiniste. De altfel, el a avut de pățimit și înaintea războiului, i s-a ars *Ziua opricinicii* în Piața Roșie (roman tradus în română de frații Vakulovski), a fost urmărit și lovit de un tir, el fiind pe motocicletă, cărțile lui sunt interzise în Rusia, de unde a fugit în Germania, imediat după invazia Ucrainei.

Victor Erofeev e un alt scriitor tradus de mine.

Dacă ți s-ar propune să-l traduci pe Vodolazkin, l-ai traduce?

De când lucrez la librărie n-am mai avut timp și energie pentru traduceri, iar după cele trei antologii ale lui Daniil Harms mi-am propus să nu mai traduc. Restul traducerilor de după hotărârea aceea au fost excepțiile. Am tradus *Rusia explodează. Planul secret pentru resuscitarea KGB-ului* de Alexander Litvinenko & Yuri Felshtinsky (Editura Corint, 2015), doar pentru că m-a rugat insistent scriitorul și istoricul Marius Oprea, cu care sunt prieten și am și lucrat împreună.

Vladimir Sorokin e slăbiciunea mea și asta știe și Grigore Arsene, managerul general al Editurii Curtea Veche, unde am mai publicat *Pioniera goală* de Mihail Kononov și *Ziua opricinicii* de Sorokin. Când a obținut copyright-ul pentru romanul *Doctor Garin*, pe care, din fericire, îl citisem și știam cât de gros e, m-a sunat să mă convingă să-l traduc, dar fiindcă i-am spus că-i prea voluminos și nu aș avea cum să i-l traduc repede, mi-a zis că ia special pentru mine un roman mai micuț și știi că n-am cum să-l refuz pe Sorokin (cum ar zice Cosmin Perța, „n-am putut să-l refuz pe Eminescu”), așa că am mai tradus *Manaraga* (2022). *Smerita* de F.M. Dostoievski (2022) și *Tabloul (povestiri)* de Alexandr Kuprin (2023) le-am tradus la insistențele lui Mihai Vacariu, pentru Editura Revistei Timpul. Tot venea la librărie să mă convingă să traduc *Smerita*, cam zilnic, mai pe seară, încât i-am zis: „Mihai, decât să vorbim despre motivul pentru care nu mai traduc, mi-e mai simplu s-o traduc, numai să scap de tine”... Apoi, a insistat să-i traduc *Nopti albe*, dar de data asta s-a lăsat păgubaș, e adevărat, doar după ce i-am promis că-i dau altceva. Kuprin e scriitorul rus care mi-a plăcut cel mai mult în adolescență și i-am făcut o antologie de proză scurtă, din care apucasem să traduc, înainte de război, povestirile *Tabloul* și *Locotenentul major Rîbnikov*, care au intrat în cartea aceasta.

Pe Vodolazkin l-am descoperit datorită Editurii Humanitas Fiction. Mi-a plăcut foarte mult *Laur* și l-am lansat cu Denisa Comănescu, directorul editurii, la CenaKLUB-ul meu „Tiuk”, la Brașov. Apoi, i-am mai lansat alte două cărți, în prezența lui, la Librăria Humanitas din Cișmigiu, București, și la Târgul de carte Bookfest de la Brașov. Deși e născut la Kiev și a făcut școala în limba ucraineană, unde a învățat să cânte la un instrument popular ucrainean, *domra*, și unde și-a făcut și studiile universitare, Evgheni Vodolazkin, care locuiește acum în Rusia, nu s-a pronunțat pe tema războiului. Același Evgheni Vodolazkin care scria în romanul *Brisbane* cum în limba rusă cuvântul

„drum” e de gen masculin, iar în ucraineană – feminin. Copilul Gleb îl întreabă pe taică-său (ucrainean) cum se face că în ucraineană „calea” este ea, iar în rusă – el. Pentru că drumul nostru e ca o femeie blajină, blândă, i-a spus taică-său, în timp ce drumul rusesc e dur, nu e făcut pentru trai, ci pentru a trece pe el pentru a cuceri teritoriile. Tocmai de-asta nu putem să avem un drum comun, i-a spus.

Sunt mai multe tipuri de scriitori, iată. Vladimir Sorokin și Mihail Șişkin, născuți la Moscova, s-au opus fațiș războiului împotriva ucrainenilor și au fost nevoiți să emigreze. Andrei Kurkov, care locuiește la Kiev, dar care e născut la Sankt Petersburg, e unul dintre cei mai mari și mai eficienți propagatori antirăzboi. Evgheni Vodolazkin, născut la Kiev, tace, ceea ce înseamnă că nu mai vrea să mai emigreze o dată, la vârsta asta...

Știu că deja mi-ai răspuns la această întrebare, dar o reiau: războiul acesta ne face să ne uităm altfel la literatura rusă? Dar la literatură în general?

Războiul ne-a amintit că literatura poate fi și socială, și o armă, dar poate avea și un rol terapeutic. Sau cum zice Mihail Șişkin în cartea citată: „Ura este o boală, cultura este medicamentul”.

Tocmai am citit o carte care cam răspunde la întrebare, o cărțuție neagră pe al cărei cotor e scris doar *Glasuri*, iar pe copertă – la fel, nu apare numele autorului. Asta fiindcă placheta e o evocare comemorativă a victimelor dispărute în masacrul din decembrie 1970, când, la ordinul guvernului comunist din acea perioadă, armata și miliția poloneză au tras în muncitorii greviști ai Șantierelor Navale Gdańsk. Poetul Jan Polkowski scrie în numele acelor personaje, al iubitorilor, iubitelor și al rudelor îndurerate, se pune în locul lor, intră în pielea și sufletul lor. Exact așa am scris și eu câteva texte, publicate mai întâi ca editoriale, apoi, în *Viața mai pe scurt*, ca poezii, existeme, de fapt; cele cu „spune”

la sfârșit: *bărbatul care-n '89 avea afișul cu „Copiii noștri vor fi liberi” spune: „simbolul revoluției din '89 spune: un sas care se întoarce în România după 30 de ani spune:...”* După ce-am publicat *bărbatul care-n '89 avea afișul cu „Copiii noștri vor fi liberi” spune: femeia de serviciu de la librărie mi-a zis: „Domnu’ Mihai, dar n-am știut că sunteți erou al Revoluției”, iar unii care nu știu ce funcție au ghilimelele m-au amenințat pe Facebook că dacă nu dau dezmințire că nu eu am fost cel care am dus afișul cu „Copiii noștri vor fi liberi”, o să mă caute să mă bată.* Astea pornesc de la un om care a existat, în rest sunt imaginate de mine (ca-n *Antologia Spoon River* de Edgar Lee Masters, după care Ion Barbu a făcut superba antologie *Doar o vorbă să-ți mai Spoon: River*), iar în *Riduri* am un poem făcut dintr-un interviu cu un supraviețuitor al Holocaustului: *Laslau Grun spune. Așadar, m-a atras imediat cartea, mai ales că fotografiile sunt făcute de o artistă din Gdansk, Maria Gașecka. Postfața, semnată de Józef Maria Ruszar, explică exact despre ce e vorba: „Ciclul Glasuri de Jan Polkowski nu are echivalent în literatura polonă, nici chiar în cea universală. Nu este doar un volum, ci o plachetă coerentă și unitară tematic, un ciclu de optsprezece poezii consacrate victimelor masacrului de pe Coasta Mării Baltice în anul 1970. Contextul istoric al volumului este un eveniment concret: intervenția brutală a armatei comuniste și a miliției în timpul protestelor muncitorilor de pe Coasta. Au fost ucise cu sânge rece câteva sute de persoane, cei uciși au fost îngropați pe ascuns, deseori noaptea și în morminte fără niciun fel de indicii, fiind ștersă memoria crimei. Glasuri face parte dintre cele mai bune opere poetice scrise în polonă, iar vigoarea sa literară vine nu atât din trăirea puternică a istoriei naționale, cât a solidarității plene cu familiile celor uciși. Acest din urmă fapt este extrem de important, deoarece trece dincolo de Polonia și de anul 1970, care pentru miliarde de locuitori ai globului nostru nu este o dată semnificativă. Nu există*

motiv ca oricine din Asia, America de Sud sau chiar din Europa să cunoască și să trăiască masacrul dintr-un oraș necunoscut, de pe țărmul unei mări reci. Dar guverne criminale există peste tot, iar experiența răului este comună, la fel cum răspândită este și plângerea celor uciși. Durerea pierderii celor dragi constituie proprietatea noastră comună pe orice latitudine și pe orice meridian geografic. Suferința în sine, smulsă de detalii istorice și locale, este înțeleasă de toți. Fie ca experiența dispariției celor dragi, reînviată în cuvinte prin puterea talentului, să aducă starea de catharsis, mângâierea estetică a poeziei înalte: aceasta a fost și intenția autorului”. Jan Polkowski (născut în 1953) a făcut parte din Comitetul Studențesc „Solidaritatea”, iar ca scriitor a primit numeroase premii și distincții. Un copil rămâne orfan la 14 ani, adică a rămas „tată” pentru el și pentru frații mai mici. O soție ucisă îi povestește soțului cum i-au dus trupul la cimitir și au vrut să-l îngroape, „arăta de parcă l-ar fi cusut din niște bucăți străine”. Unii au rămas infirmi, schingiuți, distruși, părăsiți de soții. Oameni omorâți, iubiți și iubite rămași singuri, unele femei gravide – împușcate, părinți care trăiesc după moartea copiilor lor. Morți care sunt un simbol colectiv al rezistenței împotriva regimului comunist inuman și criminal. Jan Polkowski a debutat în anii '80 ai secolului trecut și textele lui seamănă cu cele ale „optzeciștilor” noștri, adică-s foarte bine scrise și puternice. *Glasure* e o carte dureroasă, care păstrează în memoria colectivă un eveniment istoric criminal, un experiment ingenios, o carte necesară care demonstrează că, uneori, poezia e mai puternică decât istoria.

Războiul actual anulează premisele postmodernismului? Sau direcțiile lui de bază? Ce scriitori au devenit ilizibili și ermetici după 24 februarie 2022? Războiul a mai produs un fenomen: a scos în evidență opere intrate, oarecum, într-un con de umbră. Vreme

de aproape 10 ani, romanul lui Iulian Ciocan, *Iar dimineța vor veni rușii*, se vindea cu țârăita, fiind ignorat de critici sau de traducători. După 2022, trăiește un adevărat boom. Tradus în zeci de limbi europene, cronicat și recenzat în cele mai importante publicații din Italia, Franța sau Germania, romanul este reconsiderat în totalitate, fiind văzut ca o distopie vizionară, foarte importantă pentru literatura europeană. Cum îți explici acest fenomen?

Dar nici aici nu e nimic nou sub soare. Unele cărți se duc la fund pe nedrept, apoi urcă iar pe val, de cele mai multe ori după moartea autorilor; așa s-a întâmplat dintotdeauna, așa s-a întâmplat și-n cazul pictorilor sau compozitorilor. Ca să ofer un exemplu „mai proaspăt”, într-un fel am citit poemul lui Ioan Șerbu despre măști înainte de carantină și l-am înțeles cu totul altfel după pandemia de Coronavirus („eu ziceam că japonezii cu mască/ nu vor să se îmbolnăvească de la alții/ japonezii fără mască ziceau că japonezii cu mască/ nu vor să-i îmbolnăvească pe alții/ japonezii cu mască ziceau prin mască/ doar că vor să fie singuri” (*mască chirurgicală*, de Ioan Șerbu). Iulian, ce să zic, ne-a înspăimântat cu romanul respectiv și în timp de pace...

Să vorbim și despre tine: știi că ai luat atitudine față de război în poezia ta. Ne poți spune cum au luat naștere aceste poeme?

În februarie 2022, un coleg m-a întrebat ce cred despre începerea războiului din Ucraina. I-am amintit că e război din 2014, de când rușii și-au luat Crimeea pentru că... așa au avut ei chef; nu în 2022 a început războiul. „Și ce e de făcut?” m-a întrebat el. I-am zis doar Carminei, căci nu e o idee de afirmat răspicat, și atunci am repetat-o: unica șansă ca rușii să se mai calmeze, măcar pentru o

perioadă, e să fie puși cu botul pe labe, adică să fie înfrânți militar, cucerți până-n bârlog; acum, forțele binelui au motive serioase să procedeze astfel, au argumente evidente în favoarea lor. A demonstrat că se poate chiar „bucătarul lui Putin”, Prigojin, care, când s-a supărat, a cucerit la pas (cu tancuri) o bucată din Rusia, în drum spre Moscova...

Apoi, am tradus și postat pe pagina personală de Facebook reacțiile scriitorilor și artiștilor ruși care se revoltau împotriva războiului, oameni care în scurt timp au fost numiți „agenți străini” și au fost nevoiți să emigreze, alternativele fiind închisoarea, ceaiul „noviciok” sau „sportul” – săritul de la balcon...

Cât despre existemele mele, da, am în noul volum de poezie, *Viața mai pe scurt* (Paralela 45, 2024), câteva poezii despre războiul din Ucraina: primul, *rutenia kieveană?*, scris pe 18 martie 2014, despre cum Klitschko își ia gaze-n față („cînd am fost ultima oară la Kiev/ am fotografiat o cușcă de cîine pe-un lac din oraș/ am pus poza pe net/ și toată lumea mă întreba dacă-i photoshop/ nu/ frate/ e o cușcă de cîine/ pe un lac// acum vedem la TV cum campionul mondial la/ box profesionist categoria grea/ ia un jet criminal de gaz lacrimogen/ în față// ce-i asta/ frate/ e videoshop?/ nu/ frate/ e război civil/ în țara vecină”). Au urmat și altele. N-am mai rezistat când l-am auzit pe Putin făcând anumite declarații aberante: l-am legat de gestul eroic al marinarului ucrainean cu *ruskii voienți korabli*; petrecându-se concomitent, mi-au oferit – firesc – materialul pentru poezia *Puie Mutin* („cînd a ajuns președinte al Rusiei/ – în 2020 –/ Vladimir Putin a zis că/ „cine nu regretă prăbușirea URSS/ nu are inimă/ cine crede că URSS poate/ să se reunească/ nu are creier”// azi/ – 2022 –/ după ce a atacat mișelește Ucraina/ Putin zice:/ „Ce este URSS?/ URSS este/ Rusia istorică”// muie, băi, bășinos cu creieru’ boștură/ mută-ți puroiul din creier și pampereși/ după русский военный корабль/ și иди нахуй!”). „(... eliberînd Hersonul...)” s-a scris singură, fiindcă eu doar

am descris ce-am văzut: „eliberînd Hersonul/ un soldat aleargă cu arma în mîini/ spre o bătrînică/ îngenuncheată/ la poartă// e nepotul ei/ care-o îmbrățișează/ pentru totdeauna”.

Tu locuiești la Brașov, departe de război; fratele și cumnata – la Chișinău, iar mama ta – chiar la câțiva kilometri de granița cu Ucraina. Ea aude zilnic exploziile bombelor. Ce sentimente trăiești când mergi acasă. Ai vorbit despre ele în poezia și proza ta?

Prima oară mi-a fost foarte greu în carantina impusă din cauza Coronavirusului, când nu aveai dreptul să ieși din casă, era interzis să părăsești orașul în care locuiești, iar granițele erau închise. Au fost unicele aniversări, a mea și a mamei, în care n-am ajuns acasă (ne-am născut pe 10 și 12 august și sărbătorim mereu împreună). Am avut o stare de angoasă și mi-a fost greu s-o știu singură; nu și neajutorată, pentru că ea se descurcă în orice situație și nici nu s-a pus problema să i se termine măcar proviziile; spre deosebire de noi, care am stat într-un apartament cu două camere, ea are două case și o grădină al cărei capăt este chiar un lac; apoi, vorbeam foarte des prin apeluri video. Dar am trecut printr-o situație teribilă, n-am scris deloc și, la început, am putut să citesc doar Eugène Ionesco și poezie; la proză am trecut doar după ce am terminat operele complete ale lui Eugène Ionesco.

Am încercat s-o aducem la noi pe mama când a început războiul. La început, a refuzat categoric, așa c-am rugat-o să aibă la îndemână actele, în caz că, Doamne ferește, rușii vor cucerii Odesa, ca să poată veni imediat; ne-a promis că o va face, e pregătită... dar a reafirmat că nu pleacă de acasă. Acasă fiind lângă vestitul Purcari, a cărui vinărie e la granița cu Ucraina și Transnistria, iar în partea cealaltă mai e un sat românesc, Carahasani, după care începe teritoriul Ucrainei, iar cel mai apropiat oraș de Antonești e Odesa.